

WOKÓŁ LEGENDY
MARSZAŁKA POLSKI
EDWARDA
ŚMIGŁEGO-RYDZA

POD REDAKCJĄ ARKADIUSZA BĄKA

WOKÓŁ LEGENDY MARSZAŁKA POLSKI
EDWARDA ŚMIGŁEGO-RYDZA

WOKÓŁ LEGENDY MARSZAŁKA POLSKI

EDWARDA ŚMIGŁEGO-RYDZA

MATERIAŁY Z KONFERENCJI NAUKOWEJ ZORGANIZOWANEJ
W KRAKOWIE 2 XII 2022 R. W 81. ROCZNICĘ ŚMIERCI
MARSZAŁKA POLSKI I NACZELNEGO WODZA

*Pod redakcją
Arkadiusza Bąka*

MUZEUM ARMII KRAJOWEJ
im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie

Kraków 2023

Arkadiusz Bąk
Muzeum Armii Krajowej w Krakowie
✉ abak@muzeum-ak.pl
ID <https://orcid.org/0009-0000-0600-481X>

© Copyright by Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie
& individual authors, 2023

Recenzent: prof. dr hab. Tomasz Gąsowski, UJ/AIKr
Opracowanie redakcyjne: Joanna Cieślík
Współpraca: Marek Bik
Projekt okładki: Marta Jaszczuk

Seria w ramach Biblioteki Muzeum Armii Krajowej w Krakowie nr 9
Redaktor serii: dr hab. Olgierd Grott, prof. UJ

ISBN 978-83-8138-023-2 (druk)
ISBN 978-83-8138-024-9 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381380249>
ISSN 2544-3127

Na okładce: Edward Śmigły-Rydz, plakat publikowany w „Światowidzie” 1936, nr 46
(domena publiczna)

Publikacja współfinansowana przez Urząd do Spraw Kombatantów
i Osób Represjonowanych

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

WSTĘP.....	7
------------	---

CZĘŚĆ I

Marek Kornat, <i>Marszałek Edward Śmigły-Rydz a sprawy polskiej polityki zagranicznej (1936-1939)</i>	17
Wiesław Jan Wysocki, <i>Czy byliśmy w wojnie z Sowiecami? Reakcja Naczelnego Wodza na agresję Rosji sowieckiej</i>	43
Grzegorz Kała, <i>Rząd Felicjana Sławoja Składkowskiego w polityce Edwarda Śmigłego-Rydza przez pryzmat protokołów posiedzeń Rady Ministrów</i>	65
Krzysztof Szwagrzyk, <i>Ekshumacja szczątków Marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza. Wyniki badań</i>	81

CZĘŚĆ II

Jarosław Kresa, <i>Z Marszałkiem Śmigłym – między Warszawą a Krakowem</i>	93
Wystąpienia z otwarcia konferencji.....	109
Jan Józef Kasprzyk	109
Ryszard Pagacz	111
Marek Lasota.....	112
Zapis debaty eksperckiej <i>Wokół legendy Marszałka Polski Edwarda Śmigłego-Rydza</i>	113
Arkadiusz Bąk, <i>Podsumowanie konferencji pt. „W blasku zwycięstwa topnieją wszystkie winy, w mroku klęski nawet słabości i omyłki urastają do rozmiarów zbrodni” (1941 r.). Konferencja naukowa w 81. rocznicę śmierci Marszałka Polski Edwarda Śmigłego-Rydza, Kraków, 2 grudnia 2022 r.</i>	137

CZĘŚĆ III

Bazyli Rogowski, <i>Moje wspomnienia z pobytu na ziemi węgierskiej z marszałkiem Edwardem Śmigłym-Rydzem (1940-1941)</i>	145
Stanisław Frączysty, <i>Opis powrotu b. Marszałka Śmigłego-Rydza z Węgier do Polski w październiku 1941 r.</i>	325
BIBLIOGRAFIA SELEKTYWNA ANEKSU	337
NOTY O AUTORACH	341
INDEKS OSOBOWY	345
INDEKS GEOGRAFICZNY	355

WSTĘP

15 listopada 2021 r. na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie przeprowadzono prace ekshumacyjne szczątków pochowanych od kilkudziesięciu lat w kwaterze 139. Inskrypcja na nagrobku oraz przekaz ustny utrwały w świadomości kilku pokoleń informacje, że w tym miejscu został pogrzebany Edward Śmigły-Rydz, Marszałek Polski i Naczelny Wódz. Z inicjatywy Instytutu Historycznego NN im. Andrzeja Ostoja Owsianego oraz szefa Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych Jana Józefa Kasprzyka zespół Biura Poszukiwań i Identyfikacji Instytutu Pamięci Narodowej z dr. hab. Krzysztofem Szwagrzykiem na czele przystąpił do badań. Celem ekshumacji było ostateczne wyjaśnienie wątpliwości związanych z miejscem złożenia do grobu ostatniego marszałka II Rzeczypospolitej.

Czytelnik niniejszego tomu sięga po książkę, której prapoczątki wiążą się właśnie z jesienną scenerią kolorowego listowia i wąskich alejek warszawskiej nekropolii. Myśl towarzysząca uczestnikom tamtych listopadowych wydarzeń, czy Historia się obroni, a badania grona historyków bazujące na licznych kwerendach archiwalnych potwierdzą po otwarciu trumny i zamkną w ten sposób występujące w przestrzeni publicznej wątpliwości dotyczące pochówku ostatniego marszałka II RP, zrodziła wśród nich asumpt głębszego poruszenia tematu wybitnej, ale niejednoznacznie ocenionej przez Klio postaci Naczelnego Wodza w trakcie wojny obronnej we wrześniu 1939 r. Wydarzenia z listopada 2021 r. spowodowały wznowienie dyskusji naukowej o ostatnim etapie życia Edwarda Śmigłego-Rydza. Obecnie renesans zagrożenia militarnego w Europie, a zwłaszcza rozpoczęta w lutym 2022 r. agresja Rosji na Ukrainę, stawia natomiast na pierwszym planie kwestię przygotowania Polski do obrony podstawowych wartości. Wobec niebezpieczeństwa ich zagrożenia automatycznie uciekamy się do analogii historycznych, szukając

w wydarzeniach z drugiej połowy lat 30. XX w. podobieństw do współczesnych uwarunkowań geopolitycznych. Okoliczności determinują zadawane przez historyków pytania o przygotowanie elit rządzących w międzywojennej Rzeczypospolitej do nadchodzącego konfliktu, który 1 września 1939 r. eksplodował na ziemiach polskich. A przecież jedną z kluczowych ról na ówczesnej scenie politycznej odgrywał Edward Śmigły-Rydz. Decyzje podejmowane przez niego i najbliższe mu kręgi sanacyjne oceniono bardzo negatywnie w środowiskach polskiej emigracji podczas II wojny światowej, a także w rządzonej przez komunistów powojennej Polsce. Nawet powrześniowe środowiska piłsudczykowskie były w tej kwestii podzielone. Aktualna sytuacja państwa polskiego na arenie międzynarodowej wymaga od historyków ponownego pochylenia się nad tymi zagadnieniami.

Próbując podjąć to wyzwanie, z inicjatywy wicewojewody małopolskiego Ryszarda Pagacza 2 grudnia 2022 r. Muzeum Armii Krajowej w Krakowie wspólnie z Urzędem do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych (UdSKIOR) oraz Małopolskim Urzędem Wojewódzkim w Krakowie zorganizowało wydarzenie zatytułowane „W blasku zwycięstwa topnieją wszystkie winy, w mroku klęski nawet słabości i omyłki urastają do rozmiarów zbrodni” (1941 r.). Konferencja naukowa w 81. rocznicę śmierci Marszałka Polski Edwarda Śmigłego-Rydza. Przygotowania do niej czynione przez pracowników Muzeum AK miały miejsce w cieniu uroczystości odsłonięcia w dniach 30 czerwca – 1 lipca 2022 r. pomnika gen. dyw. Bolesława Wieniawy-Długoszowskiego na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. Ten jedyny w Polsce pełnopostaciowy posąg byłego adiutanta Józefa Piłsudskiego umiejscowiony został w pobliżu grobu Wieniawy-Długoszowskiego, którego kwatery wiecznego spoczynku widoczna jest z sąsiadującego z cmentarzem budynku Muzeum AK.

Podczas spotkania zorganizowanego dokładnie w 81. rocznicę śmierci Edwarda Śmigłego-Rydza (zob. szerzej: *Podsumowanie konferencji...* – tekst w drugiej części niniejszego tomu) zaprezentowane przez historyków tematy zostały jedynie zasygnalizowane, a prelegenci obiecali rozwinąć je w publikacji pokonferencyjnej. Forma i cele wydarzenia nie pozwoliły przedstawić wszystkich interesujących nas wątków, jednak była to udana próba udzielenia odpowiedzi na niektóre nurtujące pytania. Niniejsza publikacja jest kolejnym krokiem poczynionym na tej drodze.

Nie zważając na dużą liczbę kontrowersyjnych opinii odnoszących się do postaci Śmigłego-Rydza, na polecenie dyrektora Muzeum AK dr. Marka Lasoty i przy współpracy z Markiem Bikiem z Działu Historycznego podjąłem się zebrania materiałów pokonferencyjnych, pozyskania finansowych środków zewnętrznych na realizację przedsięwzięcia oraz przygotowania publikacji do druku.

Tytuł książki *Wokół legendy Marszałka Polski Edwarda Śmigłego-Rydza* nawiązuje do zagadnień poruszanych podczas debaty eksperckiej z udziałem prof. dr. hab. Wiesława Jana Wysockiego, dr. hab. Krzysztofa Kłoca, prof. UKEN, dr. hab. Macieja Zakrzewskiego oraz dr. Marka Lasoty. Wówczas prof. Kloc zwrócił uwagę, że „mamy wiele różnych legend dotyczących Śmigłego-Rydza” oraz że „legend jest naprawdę całkiem sporo i tutaj rola dla historyków, żeby z legendami i mitami się zmierzyć”. Historyk dodał ponadto, iż „przydałaby się książka o legendzie czy legendach Śmigłego-Rydza, gdzie źródłowo te rzeczy byłyby odnotowane i obalane”. W ocenie licznych badaczy wokół marszałka Śmigłego w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat narosło wiele zarówno „białych”, jak i „czarnych” legend.

Niniejszy tom nie odpowiada bezpośrednio na postulat postawiony przez prof. Kłoca, ale stara się zasygnalizować pewne wątki, a w ostatniej części być może nawet je rozszerzyć. W składanej w Państwa ręce książce oddają głos wybitnym polskim historykom, którzy poprzez artykuły naukowe oraz autoryzowanie swoich wypowiedzi z konferencji przyczynili się do powstania tej publikacji i m.in. udzielili odpowiedzi na ważne pytanie o przygotowanie państwa polskiego do zbliżającej się wielkimi krokami II wojny światowej.

Publikacja składa się z trzech części. W pierwszej znalazły się cztery artykuły naukowe prominentnych badaczy: prof. Marka Kornata, prof. Wiesława Jana Wysockiego, prof. Krzysztofa Szwagrzyka oraz dr. Grzegorza Kały. W drugiej zamieszczono tekst wicewojewody dolnośląskiego i działacza społecznego Jarosława Kresy zatytułowany *Z Marszałkiem Śmigłym – między Warszawą a Krakowem*, wystąpienia z otwarcia konferencji szefa UdSKiOR Jana Józefa Kasprzyka, wicewojewody małopolskiego Ryszarda Pagacza i dyrektora Muzeum AK w Krakowie dr. Marka Lasoty, autoryzowany stenogram z debaty eksperckiej pt. „Wokół legendy Marszałka Polski Edwarda Śmigłego-Rydza” między prof. Wiesławem Janem Wysockim, prof. Krzysztofem Kłocem oraz dr. hab. Maciejem Zakrzewskim z fragmentami późniejszej dyskusji, a także podsumowanie konferencji z 2 grudnia 2022 r.

Z kolei trzeci człon niniejszego tomu stanowi dość obszerny *Aneks*. Mitołogizowanie czynów ostatniego marszałka przedwojennej Polski Czytelnik może zauważyć właśnie w tej części wydawnictwa. Zawiera ona bowiem niepublikowane wcześniej w całości wspomnienia wicewojewody tarnopolskiego Bazylego Rogowskiego (1894-1960) z pobytu na Węgrzech w latach 1939-1941, w tym przez rok w roli adiutanta pohańbionego i splugawionego przez społeczeństwo polskie Edwarda Śmigłego-Rydza. Postać Rogowskiego została dobrze opisana przez

Janusza Mierzwę¹, Marka Gałęzowskiego² czy też Pawła Skupisza³. Jego relacja z pobytu na Węgrzech również jest bardzo dobrze znana badaczom epoki, została bowiem zamieszczona w paryskich „Zeszytach Historycznych” już w 1962 r.⁴ Historię powstania tych reminiscencji, próby dotarcia z nimi do Jerzego Giedroycia oraz gry operacyjnej prowadzonej przy tej okazji przez funkcjonariuszy SB wobec pracowników Instytutu Literackiego w drugiej połowie lat 50. XX w. przedstawił szczegółowo wspomniany już Paweł Skupisz⁵. Jednak maszynopis Rogowskiego, przechowywany przez jego córkę Barbarę Taraburę w Katowicach, w wielu miejscach różni się od wersji opublikowanej ponad sześćdziesiąt lat temu w Paryżu. Udało mi się uzyskać do niego dostęp dzięki przychylności Jarosława Kresy oraz determinacji Marka Bika w celu uzupełnienia i wzbogacenia publikacji pokonferencyjnej cennym materiałem źródłowym. Zgłębienie się w treść wspomnień, a następnie podjęcie się ich opracowania naukowego wielokrotnie przywoływało na myśl słowa Jana Lechonia, które jako przesłanie przytoczył w swojej książce Cezary Leżeński:

Historia powrotu i śmierci Śmigłego jest to jedna z najbardziej przejmujących rzeczy, jakie zdarzyły się w tej wojnie będącej przecież największą żywiołową katastrofą nowoczesności. Ale nie śmierć nawet, nie męczeństwo śmierci decyduje o tym, czy jakieś zdarzenie jest dramatem, tylko dusza człowieka, który to przeżył. Znamy z wiersza w „Kulturze” duszę nieszczęsnego Śmigłego i dlatego ten dramat tak mną wstrząsa. [...] Niektóre (z wierszy) są prawdziwą poezją, wszystkie prawie dokumentem wielkiego dramatu, który powinien zostać w historii oczyszczony z mętnych oszczerstw i uszanowany jako wielki dramat. Nie chodzi tu o Rydza, ale o tę piękną historię⁶.

Bliższa analiza pozwala dostrzec wyraźne różnice między otrzymanym obszerniejszym maszynopisem a tekstem opublikowanym w „Zeszytach Historycznych”.

¹ J. Mierzwa, *Słownik biograficzny starostów Drugiej Rzeczypospolitej*, t. 1, Łomianki 2018, s. 350-352.

² M. Gałęzowski, *Wierni Polsce. Ludzie konspiracji piłsudczykowskiej 1939-1947*, Warszawa 2006, s. 576-581, Biblioteka „Niepodległości”, t. 2.

³ P. Skupisz, *Droga do Maisons-Laffitte. Bazylego Rogowskiego wspomnienie o marszałku Edwardzie Śmigłym-Rydzem*, [w:] *Aparat represji wobec inteligencji w latach 1945-1956*, red. nauk. R. Habielski, D. Rafalska, Warszawa 2010, s. 253-271, *Media Polskie*, t. 6.

⁴ B. Rogowski, *Wspomnienia o marszałku Śmigłym*, „Zeszyty Historyczne” (Paryż) 1962, nr 2, s. 7-124.

⁵ P. Skupisz, *op. cit.*

⁶ C. Leżeński, *Kwatera 139. Opowieść o marszałku Rydzu-Śmigłym*, t. 2, Lublin 1989, s. 285.

Wspomnienia Rogowskiego dzielą się na trzy części. W pierwszej i trzeciej pewna liczba wątków została w kwartalniku emigracyjnym opuszczona. Dotyczy to m.in. wydarzeń mających miejsce w początkowym okresie pobytu uchodźców polskich na Węgrzech w latach 1939-1940 czy szczegółowych opisów odwiedzanych przez Rogowskiego miejsc. Również relacja odnosząca się do przerwania Śmigłego-Rydza przez zieloną granicę do okupowanej Polski pozbawiona jest niektórych szczegółów i rozważań autora. Do tej pory nie znano także obszernego fragmentu na temat pobytu Rogowskiego w Krakowie i Warszawie na przełomie października i listopada 1941 r. W środkowej części maszynopisu pojawiło się sporo mniejszych fragmentów pominiętych w tekście wydanym drukiem na emigracji. Opuszczone akapity dotyczą najczęściej sytuacji międzynarodowej oraz epizodycznych wątków. W opublikowanym aneksie bardziej rozbudowany jest także opis pobytu Śmigłego-Rydza w miejscowościach letniskowych położonych nad Balatonem.

Osoba i działalność Bazylego Rogowskiego w budapeszteńskiej grupie konspiracji piłsudczykowskiej stanowi świetny materiał do badania zagadnień odnoszących się do uchodźstwa polskiego na Węgrzech w trakcie II wojny światowej, budowy tamże konspiracji antyniemieckiej czy też przeanalizowania jednego z ostatnich epizodów z życia byłego Naczelnego Wodza. Podsumowując ten wątek, wspomnienia Rogowskiego to niemal kronikarska relacja z pobytu Śmigłego na Węgrzech. Dzięki nim można odtworzyć mapę melin i tras, którymi poruszał się pod konspiracyjnym nazwiskiem ostatni marszałek II Rzeczypospolitej.

Ten gruntowny opis Bazylego Rogowskiego uzupełnia opracowana w ten sam sposób krótka historia pochodzącego z Chochołowa kuriera Polskiego Państwa Podziemnego Stanisława Frączyńskiego „Staszka”, „Sokoła”. Tekst dotyczy przetrwania Edwarda Śmigłego-Rydza z Budapesztu do okupowanego kraju pod koniec października 1941 r. Zbeletryzowane relacje kuriera z tego wydarzenia nie są obce badaczom zajmującym się tą tematyką⁷, jednak wersja sporządzona w 1959 r. dla Komisji ds. Historii pracującej przy Zarządzie Okręgu ZBoWiD w Krakowie różni się w detalach od tych najbardziej popularnych⁸. Obydwa teksty zostały umieszczone celowo w *Aneksie* niniejszego tomu, odnoszą się bowiem do kwestii „tajemniczego” powrotu marszałka Polski do okupowanej Warszawy. Zagadnienie to do

⁷ Zob. S. Fronczysty, *Byłem kurierem*, „Życie Literackie” 1961, nr 28, s. 8; A. Filar, *Opowieści tatrzańskich kurierów*, Warszawa 1973, s. 247-270; J. Rózdżyński, *Powrót marszałka*, „Przegląd Tygodniowy” 1988, nr 41, s. 10; J. Bieniek, *Kurier Marszałka*, [w:] *Spisz i Orawa. W 75. rocznicę powrotu do Polski północnych części obu ziem*, red. T.M. Trajdos, Kraków 1995, s. 123-128.

⁸ Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, , akc. 1624, nr 50,, k. 1-6.

dziś budzi ogromne emocje i dysputy oraz stanowi poważny czynnik sprzyjający powstawaniu kolejnych legend i antylegend na temat Śmigłego-Rydza.

Niepublikowane dotąd wspomnienia Bazylego Rogowskiego oraz Stanisława Frączystego otrzymały uwspółcześioną ortografię oraz pisownię, rozwinąłem również skróty i poprawiłem błędnie lub fonetycznie zapisane nazwy własne. Teksty zostały ponadto opatrzone aparatem naukowym. Poszczególnym przypisom starałem się nadać podobną budowę, zależną od dostępnej mi literatury przedmiotu. Przy tworzeniu objaśnień biograficznych nieuniknione stało się powtarzanie informacji innych autorów. Częstym zjawiskiem u Rogowskiego było przekręcanie nazwisk bohaterów opowieści lub używanie znanych tylko autorowi pseudonimów konspiracyjnych.

Na zakończenie należy wskazać osoby oraz instytucje, bez których pomocy ta książka by nie powstała. Serdeczne podziękowania kieruję przede wszystkim do kolegi Marka Bika z Działu Historycznego Muzeum AK za dobre rady i wieloaspektowe wsparcie przy realizacji tego projektu.

Szczególnie wdzięczny jestem Państwu Barbarze i Stanisławowi Taraburom za bezinteresowne udostępnienie maszynopisu wspomnień Bazylego Rogowskiego oraz licznych dokumentów i fotografii z rodzinnego archiwum.

Podziękowania kieruję również do instytucji finansujących publikację: Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych, Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego oraz Urzędu Miasta Krakowa. Za ogromną przychylność i zrozumienie dziękuję szefowi UdSKiOR Janowi Kasprzykowi, wicewojewodzie małopolskiemu Ryszardowi Pagaczowi, wicewojewodzie dolnośląskiemu Jarosławowi Kresie, zastępcy dyrektora Biura Wojewody Ewie Gil, dyrektor Wydziału Rewaloryzacji Zabytków Krakowa i Dziedzictwa Narodowego MUW w Krakowie Joannie Florkiewicz-Kamieniarczyk, pracownikom Księgarni Akademickiej oraz Konsulatu Generalnego Węgier w Krakowie, z którymi prowadziłem korespondencję mailową w celu rozwiania zawilości języka węgierskiego i nazw tamtejszych instytucji.

Dziękuję również za wsparcie Annie Pieczarce, Andrzejowi Fischerowi, Michałowi Mitorajowi, Grzegorzowi Surdemu, Adamowi Rolińskiemu oraz Arturovi Sobczakowi. Cenna okazała się także pomoc koleżanek i kolegów z Muzeum AK w Krakowie – wszystkim pragnę gorąco podziękować, szczególnie Małgorzacie Gomółce.

Wartość książki podnoszą zamieszczone w niej zarówno archiwalne, jak i współczesne zdjęcia stanowiące załącznik do artykułu prof. Krzysztofa Szwagrzyka,

WSTĘP

fotografie z konferencji naukowej z 2 grudnia 2022 r. wykonane przez Stefana Niedźwieńskiego oraz archiwalia Barbary i Stanisława Taraburów.

Śmiało można powtórzyć za Wacławem Felczakiem, wybitnym historykiem, a w czasie II wojny światowej kurierem ZWZ-AK, że celem niniejszej publikacji „nie jest «brązowienie» ani «odbrązowienie» zapomnianego nagrobka. Nie o osobę Rydza-Śmigłego i ocenę jego działalności tu chodzi [...]”⁹.

⁹ W. Felczak, *Powrót i legenda (rzecz o powrocie marszałka Śmigłego do Polski)*, „Więź” 1966, nr 9, s. 101.

CZEŚĆ 1

Marek Kornat

**MARSZAŁEK
EDWARD ŚMIGŁY-RYDZ
A SPRAWY POLSKIEJ POLITYKI ZAGRANICZNEJ
(1936-1939)**

ABSTRACT

**MARSHAL EDWARD ŚMIGŁY-RYDZ AND POLISH FOREIGN POLICY ISSUES
(1936-1939)**

The study is devoted to the reconstruction of the influence of Marshal Edward Śmigły-Rydz on Polish foreign policy in the years 1936-1939. The General Inspector of the Armed Forces accepted, of course, the cardinal principles of Poland's balance policy between national-socialist Germany and communist Russia. He argued that the détente with Hitler's Reich is necessary but he wanted to do all to avoid a rupture in the allied relations with France. In two cases of special importance - ultimatums to Lithuania and to Czechoslovakia in 1938 - the Marshal was in full accord with the Foreign Minister Beck. We can speak on the same state of matter in the question of German territorial demands to Poland in Spring 1939.

KEYWORDS: Poland 1935-1939, international politics, Minister Józef Beck, Germany, USSR, France

Jaka była rola Edwarda Śmigłego-Rydza w polskiej polityce zagranicznej w latach 1936-1939? Czy można mówić o jego własnych poglądach - odmiennych od zapatrywań ministra spraw zagranicznych? Czy wielkie decyzje, które w tym okresie

zapadały, wolno uznać za efekt porozumienia ścisłego kierownictwa państwa, czy też były one odzwierciedleniem osobistych założeń i dążeń szefa Ministerstwa Spraw Zagranicznych? Co na ten temat może powiedzieć historyk dyplomacji, który jest biografem Józefa Becka?¹ Na te pytania chciałbym zwięźle odpowiedzieć w niniejszym szkicu. Warto przy okazji nadmienić, że jak dotychczas udział Śmigłego-Rydza w kształtowaniu polityki zagranicznej Polski niemal w ogóle nie został przez historyków poddany analizie².

Jak wiadomo, niezwłocznie po śmierci marszałka Józefa Piłsudskiego, w nocy z 12 na 13 maja 1935 r. Prezydent RP Ignacy Mościcki powierzył gen. Edwardowi Śmigłemu-Rydzowi stanowisko Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych. Przejął on w ten sposób kierownictwo armii. 10 listopada 1936 r. otrzymał z rąk Mościckiego buławę marszałka, co z zaskoczeniem i niechęcią odnotowano w kręgu dawnej „grupy pułkowników”.

Trzeba podkreślić, że Śmigły-Rydz nie ujawniał początkowo większych zainteresowań sprawami polityki zagranicznej jako takiej. Nie ma w każdym razie wyraźnych dowodów na to, aby tak było do lata 1936 r., kiedy to wystąpił w roli rzecznika odnowy przymierza polsko-francuskiego³. Polityka zagraniczna łączyła się jednak ściśle z zagadnieniami militarnymi. Zwłaszcza z powodu pogarszającej się sytuacji międzynarodowej rosła rola Śmigłego-Rydza w hierarchii państwowej, gdyż wokół idei wodza naczelnego skupiało się społeczeństwo. Podstawą tego awansu wcale nie było zarządzenie premiera Felicjana Sławoja Składkowskiego z lipca 1936 r. postanawiające, że Generalny Inspektor Sił Zbrojnych zajmuje miejsce „drugiej osoby” w państwie – była to funkcja szefa armii w państwie ze wszystkich stron zagrożonym⁴.

Po śmierci marszałka Piłsudskiego nastąpiła tzw. dekompozycja jego obozu politycznego – jak za Andrzejem Garlickim przywykli twierdzić historycy polscy⁵. Dodałbym jednak, że nastąpiła również i swoista „rekompozycja” tego obozu, bo przecież pozostał on przy władzy, a w każdym razie walki wewnętrzne nie przy-

¹ M. Kornat, M. Wołos, *Józef Beck. Biografia*, Kraków 2020, s. 385-776.

² Autor niniejszych słów przygotowuje bardziej obszerne studium na ten temat.

³ Nie wiadomo np., co mówił Śmigły-Rydz o wizycie Becka w Berlinie w lipcu 1935 r. Nie jest znana też żadna wypowiedź z marca 1936 r., kiedy niezwykle łatwo dokonana się remilitaryzacja Nadrenii.

⁴ Okólnik Składkowskiego miał na celu przede wszystkim uregulowanie zasad precedencji w hierarchii państwowej. Zarządzenie nie przyznawało Generalnemu Inspektorowi Sił Zbrojnych żadnych nowych kompetencji państwowych.

⁵ A. Garlicki, *Józef Piłsudski 1867-1935*, Warszawa 1990.

15 listopada 2021 r. na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie została przeprowadzona ekshumacja szczątków z kwatery 139, gdzie według środowisk piłsudczykowskich w tajemnicy 6 grudnia 1941 r. pod nazwiskiem Adama Zawiszy został pogrzebany Edward Śmigły-Rydz, Marszałek Polski i Naczelny Wódz.

Czytelnik niniejszego tomu sięga po pozycję, która swój prolog miała właśnie w jesiennej scenerii kolorowego listowia i wąskich alejek warszawskiej nekropolii. Myśl towarzysząca uczestnikom tamtych listopadowych wydarzeń – czy Historia się obroni, czy kwerendy archiwalne i badania historyczne potwierdzą się po otwarciu wieka trumny i zamkną w ten sposób pojawiające się w przestrzeni publicznej wątpliwości dotyczące pochówku Śmigłego-Rydza – zrodziła wśród nich asumpt do głębszego poruszenia tematu wybitnej, ale niejednoznacznie ocenionej przez Klio postaci ostatniego Marszałka II Rzeczypospolitej.

Próbując podjąć to wyzwanie, 2 grudnia 2022 r. Muzeum Armii Krajowej w Krakowie wspólnie z Urzędem do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych oraz Małopolskim Urzędem Wojewódzkim w Krakowie zorganizowało konferencję naukową w 81. rocznicę śmierci Śmigłego-Rydza.

Niniejsza publikacja jest kolejnym krokiem ku temu. Tom w pierwszej części zawiera cztery artykuły naukowe wybitnych polskich historyków: prof. Marka Kornata, prof. Wiesława Jana Wysockiego, dr. hab. Krzysztofa Szwagrzyka oraz dr. Grzegorza Kały. W drugiej części znalazł się m.in. zapis z debaty eksperckiej pomiędzy prof. Wiesławem Janem Wysockim, dr. hab. Krzysztofem Klocem oraz dr. hab. Maciejem Zakrzewskim.

Trzecią część tomu stanowią natomiast niepublikowane wcześniej w całości wspomnienia Bazylego Rogowskiego dotyczące pobytu na Węgrzech w latach 1939-1941, w tym prawie roku w roli adiutanta Śmigłego-Rydza. Ten obszerny opis wicewojewody tarnopolskiego uzupełnia opracowana w ten sam sposób relacja pochodzącego z Chochołowa kuriera Polskiego Państwa Podziemnego – Stanisława Frączystego „Staszka”.

INSTYTUCJA KULTURY MIASTA KRAKOWA I WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

<https://akademicka.pl>

